

JAN CEES VAN DUIN

Filatelistische elementen

Deel 2: EO-filatellie

De eerste post

Mensen willen met elkaar communiceren. Een communicatievorm is het sturen van geschreven berichten. Sinds de mens kan schrijven, worden schriftelijke berichten tussen mensen uitgewisseld. De kloosterboden (van ca. 900 tot ca. 1500) brachten oorspronkelijk mededelingen van de eigen orde over, maar namen later ook brieven van particulieren mee. Van 1300 tot 1650 werden brieven door stadsboden bezorgd. De stadsboden kozen hun route afhankelijk van de post die zij moesten bezorgen. Eerst bezorgden zij alleen post voor de overheid, later ook van particulieren, althans voor zover hun adressen pasten in het reisplan. Sinds 1450 zijn er ook koopmansboden. Zij brachten de brieven van kooplieden op vastgestelde tijden en plaatsen over.

De grondslag voor het systeem van postkoetsen is in Europa ontstaan toen de Romeinen een netwerk voor snel berichtenverkeer gingen ontwikkelen. Sinds 1489 verzorgde de familie Von Thurn und Taxis, in opdracht van de keizer van het Heilige Roomse Rijk, een netwerk van koeriersdiensten dat een groot deel van Europa bestreek. Vanaf ca. 1600 bezorgde de bereden bode of zijn postiljon de brieven. Het was gebruikelijk dat de ontvanger van een brief voor de bezorgkosten betaalde.

Hoe kom je achter de manier van verzending van zo'n oude brief? Vaak geeft de inhoud van de brief en geven de lakzegels, aantekeningen en stemfels op de buitenkant van de vouwbrieven al veel informatie. De aantekeningen (postmerken) op de brieven komen voor vanaf het eind van de zestiende eeuw. Het zijn meestal rode of blauwe strepen en getallen met krijt, potlood of inkt op de voor en/of achterzijde van brieven. Deze getallen geven aan hoeveel voor het vervoer van de brief moest worden betaald. Een brief was niet meer dan een dichtgevouwen vel papier; enveloppen bestonden nog niet.

In ca. 1635 zijn op postkantoren de eerste 'Te betalen' portstempels geplaatst. In

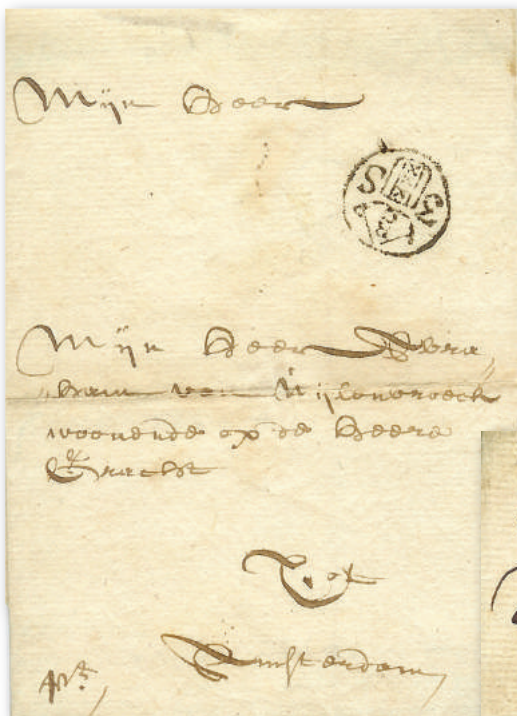
Nederland begonnen de postkantoren in ca. 1650 met hun geschreven vertrektekens. Vertrekstempels zijn er sinds ca. 1700.

Voor het bezorgen van post bestond geen eenheidstarief, zeker niet in het verkeer tussen verschillende landen. Tussen buurlanden werden de posttarieven bilateraal geregeld.

In 1837 kwam Engelsman Rowland Hill op het idee niet de ontvanger, maar de afzender te laten betalen voor de bezorgkosten door middel van een postzegel. Het verzamelen van postale stukken uit de periode vóór het bestaan van postzegels wordt 'eo-filatellie' genoemd, of ook wel: 'voorfilatellie'. In Nederland is dat dus de periode vóór 1852 toen de eerste postzegel werd uitgegeven. Deze omschrijving van eo-filatellie is echter niet precies: men durfde de eeuwenoude traditie van de ongefrankeerde brieven niet zomaar los te laten, zodat tot 1871 brieven overwegend zonder postzegel werden verzonden. Het gebruik van postzegels was in Nederland tot die tijd niet verplicht.

EO-stukken in een thematische verzameling

Voor een mooie spreiding in de tijd is het opnemen van een aantal eo-stukken in een thematische verzameling

1

2

zeer aan te bevelen. Het is zelfs prima om per kader verschillende stukken te tonen. Voorwaarde is natuurlijk dat de stukken zelf iets thematisch hebben en dat de stukken passen in het thema.

De afgebeelde stukken zijn respectievelijk.

1 Brief van 1687 met Amsterdams 3-stuiverstempel naar Rotterdam. In het stempel staat boven het stadswa-
pen van Amsterdam de R van Rotterdam.

2 Brief van 1731 van Amsterdam naar Utrecht met de postale aantekening “met de morgen Schuijt van 15 Octob: 1731 port tot Utregt toe betaalt”

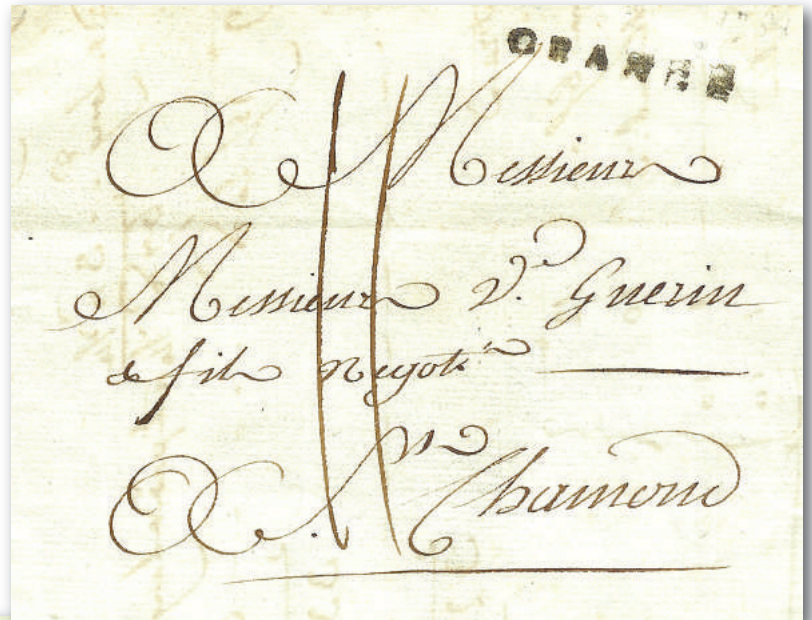
3 Brief van 1788 van Orange.

4 Brief van 1781 van Schiedam naar Gent met een vroeg gebruikt vertrekstempel “Schiedam HP” (Hollandse Post) en een gedeeltelijke diagonale rode krijtlijn, hetgeen betekent franco tot Rotterdam. Route: Schiedam-Rotterdam-Antwerpen en verder met de Taxische post naar Gent. Geplaatst het rode grensstempel H (Holland) in cirkel. Ook is in pen een 6 aangegeven. Door de ontvanger te betalen voor het traject Rotterdam-Gent: 6 stuivers.

5 Brief van 1811 van Den Haag naar Leiderdorp, portvrij verzonden door de (Franse) overheid zoals blijkt uit het afzenderstempel van de *Préfecture Département des Bouches de la Meuse*. Ook geplaatst: het districtstempel “119 LA HAYE”.

Dit zijn alle eo-stukken die thematisch bruikbaar zijn, natuurlijk wel voor specifieke verzamelingen. Brief 1 bevat bijvoorbeeld het stadswa-
pen van Amsterdam, thematisch natuurlijk bruikbaar. Brief 2 heeft een postale aantekening, bruikbaar in een verzameling over scheepvaart, trekschuiten of vervoer in de achttiende eeuw. Brief 3 is een twijfelgeval. Er staat een vertrekstempel van een plaatsnaam. In het algemeen zijn stukken met alleen een plaatsnaamstempel thematisch niet bruikbaar. Maar in dit geval kan het stuk wellicht worden opgenomen in een verzameling over het Koninklijk Huis. De betreffende plaats, ooit in

3

4

5

het bezit van het Huis van Oranje, is tot aan de dag van vandaag, de naamgever van dat Koninklijk Huis. Brief 4 is bruikbaar in een verzameling over de geschiedenis van Holland, gezien de betekenis van het in

het stempel staande ‘HP’. Van brief 5 is het afzenderstempel thematisch bruikbaar, immers dat stempel geeft aan dat de brief portvrij kon worden verzonden. <